

Jele Ágnes

„Elképesztő volt. És aztán igazán kisütött a nap..”

Masha Gessen *Surviving Autocracy* című könyvéről

Ahogy Donald Trump utóbb újraírta a beiktatása során tartott beszéde alatti időjárési viszonyokat, két dolog világossá vált: lehet hazudni az olyan biztonságot jelentő közös valósággal kapcsolatban is, mint az időjárás, és ki lehet lúgozni bizonyos szavakat, ha azokat épp az ellenkezőjükre használják, mint amit jelentenek. Masha Gessen erős érvekkel bizonyítja, hogy Trump autokratikus szárnybontogatása a szavak fölötti harccal kezdődött. A hatalom hazugsága, a bántalmazó hazugsága eluralta a nyilvánosságot, kiüresítette a szavakat, szétszakította a közös valóságot.

Az egyrészt-másrészt semmitmondó kádári érvelése nem alkalmazható Gessen könyvére: nem titkoltan vádirat született, de nem konspirációs elméleteken alapuló érvelés, hanem a ginzburgi bizonyítékparadigmán¹ alapuló, Sherlock Holmes-i módszerekkel aprólékosan összerakott történetekből összeálló vádbeszéd. A szerző oszcillál a mikrotörténetek és a nagy struktúrákban fellelhető atomrobbanásszerű változások között, miközben az olvasó úgy érezheti, egyetlen nagy levegővétellel megírt könyvet olvas. És Gessen addig fel sem állt az asztaltól, amíg az összes bizonyítékot fel nem sorolta ahhoz, hogy kimondhassa: Trump egyik korábbi elnökhöz sem hasonlítható károkat okozott az amerikai nyelvben, a „mi” és az „ők” közötti szakadék mélyítésében és az előbbi kör szélsőséges leszűkítésében.

Felmerülhet az ellenérv: Trumpot elmossa a történelem, és csak a *Gyalog galopp* fekete lovagjának alakjában felsejlő, torzóként tweetelő figura marad,² aki egykor közel állt ahhoz, hogy putyini módszerekkel operáló autokrata vezetővé váljon. Masha Gessen azonban három jelenségben mutatja be Trump hosszú távú negatív hatását: 1. a politikai nyelvezetben történt rombolásában, 2. a közvélemény szerint hagyományosan erős bástyának számító intézményekben mind formális (jog, média), mind pedig informális (normák) értelemben, és 3. a „mi” körének totális leszűkítésében, ami a kívülállók, az újonnan érkezők teljes kizárásával jár.

A könyv – ahogy más elemzések is – kényszeredetten keresi a megfelelő szót a Trump-jelenségre, hogy aztán elbuktassa mindet a „korrupt”-tól a „fasisztá”-ig, a „totalitárius”-tól az „autokratá”-ig. A címben szereplő minősítés többé-kevésbé érvényét veszti, de fontos dolgokra hívja fel a figyelmet: egyrészt Masha Gessen – az egykor a Szovjetunióból emigrált, később a putyini Oroszországból is elmenekülő újságíró – a „jobb félni, mint megijedni” elvét vallva mutat be olyan történelmi eseményeket, amelyeknél az autokrácia kialakulása már csak a társadalom előrehaladott-áttétes betegségállapotának tükré lehet. Másrészt óva int attól, hogy túlzottan aggodalmaskodónak lássák őt, aki túl komolyan vesz apróságokat; az ilyen elhessegetést a hatalommal való cinkosságnak tekinti.³

Trump autokrata-aspiráns szerepe nem a véletlen műve; Gessen az elmúlt másfél évtized másság-ellenességét éppúgy hibáztatja, mint az elmúlt több száz év fehér felsőbbrendűségét. Trump így lesz logikus következmény, és a könyv nem hagy kétséget afelől, hogy eltűnése nem oldja meg a társadalmi valóság betegségeit.

1 Ginzburg, Carlo (1980): *The Cheese and the Worms*. Abingdon: Routledge & Kegan Paul; Ginzburg, Carlo (1990): *Clues, Myths, and the Historical Method*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

2 Magyarul bővebben: Tóth Tamás (2018): Donald Trump és a Twitter. *Jel-Kép*, 18. évf. 1. sz. 135–137. o.

3 Gessen a Capitoliumnál történt rendőri tétlenséget is ennek a számlájára írja. Gessen, Masha (2020): The Capitol Invaders Enjoyed the Privilege of Not Being Taken Seriously. *The New Yorker*, 2021. I. 7. <https://www.newyorker.com/news/our-columnists/the-capitol-invaders-enjoyed-the-privilege-of-not-being-taken-seriously>.

Ez a „mindenoldali” bénultság mutatkozik meg abban a felismerésben, hogy a média folyamatosan besétált Trump retorikai csapdájába, aminek egyik oka a szerző szerint az, hogy bár a médiának kényelmetlen volt Trump nyelvhasználata, a keretezés átvételével (Gessen a mexikói határon felhúzendő falat hozza fel példának) valójában egyetértett az elnök céljaival. A média gyengeségei nem csak ebben mutatkoztak meg: a szerző ide sorolja a sajtóval szembeni általános bizalom csökkenését, a profitorientált média érdemi politizálásának hiányát és a visszafogottan minősítő politikai tudósítás hagyományát. Trump felismerte: az autokrácia összeegyeztethetetlen a szabad és nyílt sajtóval, éppen ezért minden lehetőséget megragadott arra, hogy a médiából ellenséget gyártson. Az egyik legemlékezetesebb történet Sarah Sanders egykori fehér házi szóvivőhöz köthető, akire hivatkozva egyébként később Trump megszüntette a rendszeres sajtótájékoztatókat. Hálaadaskörnyéki sajtókonferenciáján Sanders arra kényszerítette az újságírókat, hogy kérdéseik feltevése előtt mondják el, miért hálásak abban az évben. A sajtó képviselői belementek a megalázó helyzetbe, Gessen szerint anélkül, hogy választásuk lett volna. Mivel a Trump-adminisztráció célja eleve a média korlátozása volt, a legnagyobb győzelmet akkor könyvelhették volna el, ha a sajtó maga húzódik félre, tovább csökkentve az átláthatóságot és az elszámoltathatóságot.

A szerző szerint azoknak a tömegeknek, amelyek hozzá hasonlóan elképzelhetetlennek, leírhatatlannak élték meg a trumpizmust, megkönnyebbülést a késő esti talkshow-k adtak, ahol elképzelték az elképzelhetlent és kimondták a kimondhatatlant, a nézők pedig nevettek, hisztérikusan, tehetetlenül. Azonban Gessen figyelmet: a viccek, a paródiák általánosan a totalitárius rendszerekben élők túlélési stratégiái közé tartoznak.⁴ Azonban a diktatúrák paródiáival szemben itt nem volt szükség kreativitásra, túlzásokra – csak el kellett ismételné Trump szavait.

Gessen szerint a koronavírus-járvány a Trump által okozott intézményi bénultság tragikus szimbólumává vált. Az amerikai elnök olyan helyzetet teremtett, amelyben a potenciálisan életmentő információkat eltagadták, a pletykaszintű értelmezések és a kialakult félelem pedig hasonlóságot mutatott a csernobili katasztrófa körüli szovjet tétlenséghez.⁵ Ugyanúgy semmibe vette az emberi életet, mint az akkori szovjet vezetés, és ugyanaz a vezető felé történő monomániás megfelelési kényszer volt jellemző a helyzetkezelésre – ezek azonban már az autokratikus vezetés jellemzői. (Masha Gessen: *Surviving Autocracy*, Riverhead Books, New York, 2020, 288 oldal, 26 USD)

Jele Ágnes a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskolájának doktorjelöltje. Kutatási területe: a jegybank és a kommunikáció, a politikai hatalom és a pénz hatalom kapcsolata, az EU kritikai vizsgálata. Email: jeleagnes@hotmail.com

⁴ Lásd erről: Kovács Eszter (2019): Ugratásokba sűrített hétköznapiak. Elbeszéléstörténetek a Gyergyói-medencéből (1980-as évek). *Múltunk*, 4. sz. 1–22. o.

⁵ Erről röviden lásd Kékesdi-Boldog Dalma (2019): A csernobili atomkatasztrófa kommunikációja a Magyar Rádióban és a Szabad Európa Rádióban. *Médiakutató*, 20 évf. 4. sz. 21–35. o. és Kékesdi-Boldog Dalma (2020): A csernobili atomkatasztrófa hírei a Magyar Televízióban. *Médiakutató*, 21 évf. 2. sz. 37–55. o.